

HC 6A, 17-12-2019, Andere bronnen van verbintenissen

Zaakwaarneming – Negotiorum Gestio

Kenbaar voor **zaakwaarneming** is dat er geen contractuele band tussen beide partijen bestaat. De kosten die iemand maakt voor het beschermen van de zaak van een ander konden worden verhaald op de belanghebbende, vaak de eigenaar. De **actio negotiorum directa** kon worden ingesteld als belanghebbende tegen de zaakwaarnemer. Er werd dan verzocht om verantwoording af te leggen over de zaakwaarneming. Er kon bijvoorbeeld worden gevraagd om een onvolledige zaakwaarneming af te maken of rekeningen te overleggen. Omgekeerd kon de **actio negotiorum contraria** worden ingesteld door de zaakwaarnemer. Dan werd gevraagd om de kosten die de zaakwaarnemer ten behoeve van de zaak heeft gemaakt te vergoeden. Er ontstaat pas een rechtsband op het moment dat de zaakwaarneming aanvangt.

Voor zaakwaarneming is altijd een **redelijke grond** vereist. Wanneer de redelijke grond aanwezig is, is ook daadwerkelijk sprake van zaakwaarneming. Wanneer dat niet zo is, is sprake van bemoeizuchtigheid. Bemoeizuchtigheid leidt tot niks, de ‘zaakwaarnemer’ moet in dat geval zelf alle kosten voldoen.

Ongerechtvaardigde verrijking

Bij de ongerechtvaardigde verrijking hoort de **condictio** als actie. De condictio heeft een ruim bereik, zo zagen wij deze ook al eerder bij verbruikleen. Onder de ongerechtvaardigde verrijking valt in het Romeins recht ook de **onverschuldigde betaling** (condictio indebiti). Het onderscheid in het Romeins recht tussen ongerechtvaardigde verrijking en onverschuldigde betaling bestaat niet. In het Romeins recht moet sprake zijn van een vergissing in de betaling. Wanneer iemand met opzet te veel betaald en dan de betaalde aanspreekt met een actie uit onverschuldigde betaling dan is van rechtswege sprake van een donatie/schenking en dan krijgt de betaler het teveel betaalde niet retour. In het Nederlands recht mag iemand ook bewust te veel betalen. Een soortgelijke situatie geldt ook bij het **cessiemandaat**: wanneer iemand na de cessiemandaatmededeling toch nog aan de originele schuldeiser betaald, dan is er ook weer sprake van een schenking en niet van een bevrijdende betaling.

Conditio indebiti

Deze actie kon ook gebruikt worden in een goederenrechtelijke sfeer. Omdat het Romeins recht geen causaal stelsel kent was vaak geen geldige titel vereist voor de eigendomsoverdracht. Wanneer er geen geldige titel was kon er dus niet worden gerevindiceerd omdat die geldige titel ook niet was vereist voor eigendomsoverdracht. Wel kon er dan een conditio indebiti worden ingesteld omdat iemand zonder geldige titel wel onrechtvaardig wordt verrijkt.

Nemo turpitudinem suam allegans auditur: niemand kan zich beroepen op zijn eigen onzedelijkheid. Wanneer A een ring schenkt aan B opdat B C verwondt kan A niet de ring van B terugvorderen omdat de overeenkomst onzedelijk tot stand is gekomen.

Ook bestaat er een **verrijkingssactie** van de bestolen eigenaar (**condictio furtiva**). Er was uitvoerig debat tussen Romeinse juristen over waarom deze actie bestond t.o.v. de revindicatie. Dit bestond omdat sommige gestolen zaken verbruikt kunnen worden, waardoor revindicatie niet meer mogelijk is. Echter kon het ook in plaats van een revindicatie gebruikt worden. De uiteindelijke reden dat ook dit tot de mogelijkheid behoorde was dat de Romeinen een hekel hadden aan dieven.

De bestolene moest zoveel mogelijk opties hebben om zich te weren tegen een dief. De revindicatie en de *condictio furtiva* kunnen echter niet cumuleren, een bestolene moet kiezen tussen een van de beide acties.

De laatste *condictio* is een restcategorie, **de *condictio sine causa***. Een situatie die onder deze categorie valt is er een waar een eigenaar zijn zaak kwijtraakt, daar vanuit de *condictio furtiva* een vergoeding voor krijgt en later de zaak toch op de een of andere manier terugkomt bij de eigenaar. De vergoeder heeft dan een *condictio sine causa* tegen de eigenaar om de vergoeding weer terug te krijgen.

Onrechtmatige daden

Vanwege het gesloten stelsel van de Romeinen waren er meer verschillende onrechtmatige daden waar vanuit acties konden worden ingesteld. De belangrijke onrechtmatige daad is diefstal (*furtum*). De andere belangrijke is zaaksbeschadiging.

De Romeinen hadden een zeer ruim begrip van diefstal. Zo was het niet noodzakelijk om andermans zaak weg te nemen, maar kon dat bij elke zaak het geval zijn. Het was dus zelfs mogelijk om je eigen zaak te stelen. Ook valt verduistering onder het Romeinse diefstalbegrip. Diefstal geeft aanleiding tot twee verschillende acties, de poenale straffende actie en de ***actio furti*** (actie uit diefstal). Er is dus enkel een privaatrechtelijke mogelijkheid om een dief aan te pakken. De boete die de dief kan krijgen is twee of vier keer de waarde van de gestolen zaak. Twee keer bij het achteraf pakken van de dief, vier keer bij betrapting op heterdaad. Bij diefstal moet er dus worden gekeken naar de straffende kant (boete van twee of vier keer de waarde), de goederenrechtelijke kant (**revindicatie**) en de verbintenisrechtelijke kant (**de *condictio furtiva***). Dit is ook op het tentamen vereist.

De ***actio furti*** is een noxale actie. Hij richt zich tegen de eigenaar van de dader in het geval dat een slaaf de diefstal pleegt. Door het noxale karakter kan de slaaf worden overgedragen in plaats van de door de slaaf toegebrachte schade voldoen. Dat maakt het een facultatieve verbintenis omdat de eigenaar van de slaaf de keuze heeft om de slaaf over te dragen of de schade te voldoen. **Noxa caput sequitor**: de aansprakelijkheid zit in de slaaf.

HC6B, 18-12-2019, Erfrecht

Opvolging onder algemene titel is de verkrijging van een geheel vermogen. Een type van opvolging onder algemene titel was adrogatie. Een kind die al een eigen vermogen had, kon via adrogatie (een bijzondere wijze van adoptie) in het vermogen van een andere familie komen. Zijn familie werd opgeheven en de adoptief vader verwierf het vermogen van het kind. Voor adrogatie was toestemming van de hele volksvergadering nodig. De ontbinding van een vereniging is ook een wijze van opvolging onder algemene titel. Iemand krijgt naar ons huidig recht de absolute en relatieve rechten. In het Romeinse recht gingen de relatieve rechten en schulden niet mee over. Opvolging onder bijzondere titel zijn verkrijgingen van een of meer bepaalde zaken. Dit kende men ook in het erfrecht. Een voorbeeld hiervan is een legaat. Dit is een beschikking over een bepaalde zaak uit het vermogen, waarin wordt bepaald dat die zaak naar een bepaald persoon gaat.

De vermogensovergang bestaat uit de verkrijging van het vermogen. Voordat het vermogen gekregen kan worden, moet iemand geroepen zijn tot verkrijgen. Dit werd in het Romeinse recht *delatio* genoemd. Iemand kon geroepen zijn krachtens de wet of krachtens testament. In het eerste geval werd gesproken van intestaat erfrecht. In het tweede geval werd gesproken van testamentair erfrecht. Een overeenkomst kan niet worden gebruikt om iemand iets na te laten. Dit was namelijk in strijd met de goede zeden. Er kan wel een belofte gedaan worden dat iemand een ander iets nalaat, maar dit kon niet worden afgedwongen.

Verhouding testamentair en intestaat erfrecht

Indien iemand geen testament maakt, dan is het intestaat erfrecht van toepassing. In het Romeinse recht kende ze het *adagium*: *nemo pro parte testatus, pro parte intestatus decedere potest*. Het testamentaire erfrecht en intestaat erfrecht mochten niet naast elkaar bestaan, er moest een keuze gemaakt worden. Er gold een voorkeur voor het testament, dus als iemand wel een keuze had gemaakt voor beide, dan werd het testament toegepast op het gehele nalatenschap. Er was een voorkeur voor het testament. Dit was namelijk een Romeinse uitvinding. Het erfrecht is ontstaan doordat nog onbekend was, wat er moest gebeuren als een *pater familias* overleed. Elke dag moest namelijk een offer gebracht worden aan de voorouders door de *pater familias*, **sacra**.

Het is onduidelijk of het testamentair erfrecht of het intestaat erfrecht eerder was in de Romeinse tijd. In het huidige recht is het intestaat erfrecht wel eerder.

Agnatisch erfrecht

Agnatisch verwantschap is een juridisch begrip. Tegenwoordig hebben wij de simpele regel dat bloedverwanten, erfgenamen waren. In de Romeinse tijd was dit anders. Dit werd beoordeeld aan de hand van wie onder de *pater familias* stond. Een geëmancipeerd kind, werd niet meer gezien als erfgenaam. In geval van adrogatie kwam iemand onder de *pater familias* te staan. Daardoor werd diegene bloedverwant. Door een *manus*-huwelijk ging een vrouw van het ene vermogen over in een ander vermogen. Daardoor werd ze bloedverwant in een andere familie. Op basis van een testament kon dit allemaal anders geregeld worden. Er bestond ook **praetorisch erfrecht**. Daardoor konden anderen dan de erfgenamen als erfgenaam worden aangemerkt.

Vereisten erfopvolging

Er zijn enkele vereisten om te spreken van erfopvolging. Dit zijn de volgende vereisten:

- **De erflater dient dood te zijn;**

In de Romeinse tijd kon iemand juridisch dood zijn. Dit werd de burgerlijke dood genoemd. Als iemand vermist was, kon dit ook problemen opleveren.

- **Erflater moet bekwaam zijn;**

Iemand moest bekwaam zijn om erfgenamen te hebben. Bepaalde personen waren dit niet, omdat zij geen vermogen hadden. Slaven waren bijvoorbeeld niet bekwaam om een erflater te zijn.

- **Erfgenaam moet in leven zijn;**

Conceptus pro iam nato habetur, het verwekte kind wordt voor reeds geboren gehouden. Een ongeborn kind werd wel als geboren gezien, in het geval dat een kind erfgenaam was. Voor dat ongeborn kind, werd een **curator ventris** ingesteld. Die curator waakte over de belangen van het kind.

- **Erfgenaam moet bekwaam zijn;**

Alleen een Romein kon erven van een Romein. De erfgenaam moest dus hetzelfde burgerschap hebben. Een erflater kon een **fideicommiss** maken. Een erfgenaam werd ingesteld en aan hem werd een informeel verzoek gedaan, om bepaalde zaken aan anderen te geven. Dit was niet afdwingbaar, maar indien de erfgenaam dit deed, dan was dit juridisch onaantastbaar.

Bescherming erfgenaam

Voor een erfgenaam was een speciale actie ingesteld om zijn nalatenschap op te eisen, de hereditas petitio. Wij hebben dat nu geformuleerd in art. 4:138 BW. Deze actie bestond, omdat het via revindicatie lastiger was. Dan zou per zaak bewezen moeten worden door de erfgenaam, dat hij van die zaak eigenaar is. De bewijslast lag namelijk bij de eiser, bij degene die revindicatie instelde. Indien het hem niet lukte om dit te bewijzen bij iedere afzonderlijke zaak, dan zou hij de zaak niet krijgen. Met de actie hereditatis petitio werd de bewijslast omgedraaid.

Testamentaire erfopvolging

Een testament is een **herroepelijke wilsverklaring** van dat wat iemand wil dat met zijn vermogen gebeurt. Zolang iemand leeft, kan het testament gewijzigd worden. Het laatst opgenoemde testament is geldig. Hierbij maakt de inhoud niet uit, mits deze inhoud geldig is. Als de kinderen bijvoorbeeld niet werden opgenomen, kwamen zij vaak met het verweer dat de erflater krankzinnig was. Indien dit zo was, dan was het testament niet geldig. Als het enige testament dat er is niet geldig is, dan viel men terug op het intestaat erfrecht. In het testament moest wel een erfgenaam benoemd worden. Zonder een erfstelling, was een testament niet geldig. Pas dan konden ook legaten worden verdeeld.

Onterving

In beginsel mocht een erflater zelf weten wie hij wilde onterven. Dit recht werd later ingeperkt door **formele regels**. Hierdoor moest de erflater de personen die hij onturfde hiervan wel op de hoogte stellen. Later werden ook **materiele regels** gesteld. Het werd daardoor niet meer als redelijk gezien dat kinderen zomaar werden onturfde. Alles van de kinderen, kwam in het vermogen van de pater familias. Daarom was het onredelijk dat hij dan de kinderen zou mogen onterven, want het ging deels om opgebouwd vermogen door de kinderen. Hierdoor werd bepaald dat kinderen in ieder geval een bepaald deel van hun intestaat erfdeel zouden moeten krijgen, de **legitieme portie** werd geïntroduceerd.

Legitieme portie

De legitieme portie kon worden opgeëist: **quereia inofficiosi testamenti**. Hiervoor moest men naar het **centumviri**. Zij konden vaste rechtspraak maken. Zij meenden dat een vader die zijn kinderen onterfde, krankzinnig was, **color insaniae**. Het testament was daardoor nietig, waardoor de kinderen hun intestaat erfdeel konden opeisen. De intestaat erfgenamen konden dit instellen. De legitimarissen konden dit doen. De kinderen waren legitimarissen.